

S Z E M L E

Bartucz Lajos: Rasz és nyelv. Nyelvtudományi Közlemények. L. (1936), 30—42.

Bartucz Lajos cikkében német szerzők nyomán vázlatosan foglalkozik a rasz és nyelv kapcsolatának kérdésével. Hogy a paleolit korban a rasz és a nyelv és — hozzátehetjük — a kultura általában fedte egymást, ez aligha lehet kétséges. Menghin, akire Bartucz nem hivatkozott, meg is kísérelte „Weltgeschichte der Steinzeit“ c. művében az ősi rasszokat és kulturákat kapcsolatba hozni bizonyos ősinek gondolt nyelvtípusokkal. Az persze már kérdéses, hogy elgondolásai mennyiben helytállók. Abban a tekintetben is egyetérthetünk Bartuczal, hogy jelentősebb nyelvi változásokból következtethetünk rasszkeveredésre és esetleg megfordítva is. Azonban egészen más okokból, mint Bartucz gondolja. Ő ugyanis fejtegetéseinek ezen részében szinte teljesen Günther elképzeléseinek tolmácsává lesz. Günther „Rassenkunde Europas“ című műve azonban inkább mifológia, mint tudomány. Abból a körülményből ugyanis, hogy például az indogermán népek között mindenütt előfordulnak kisebb-nagyobb mértékben a nordicus rassznak képviselői, még egyáltalán nem következik, hogy az indogermán ősnyelvet a nordicus rasz termelte ki, hanem csak annyi, hogy az indogermán ősnép rasszbeli összetételében a nordicus rassznak is szerepe volt. Az indogermán ősnép kulturája ugyanis már állattenyésztő és földművelő kulturák elemeiből alakult neolitikori keverékkultura volt, amint ezt a nyelvarcheológia megállapításai kétségtelenül tanúsítják, így tehát a legcsekélyebb valószínűsége sincs annak, hogy az indogermán ősnép rasszbelileg egységes lett volna. Gyökeresen téves azonban az a felfogás is, hogy „az indogermán nyelv északfelé haladva mind keveretlenebb, s a svédeknél a legtisztább“. A svéd nyelv germán nyelv; azt pedig tudjuk, hogy az összes indogermán nyelvek közül már az ősgermán nyelv távolodott el legjobban az indogermán ősnyelvtől. Ebből a körülményből Bartucz felfogása értelmében is rasszkeveredésre kellene gondolnunk. És így talán nem teljesen véletlen az, hogy annak a neolitikori megalit-kulturának a hordozói, amelynek emlékei a germán népek őshazájának területén és így Svédországban is mindenütt megvannak, semmikép sem lehettek indogermánok. — Viszont az összes élő indogermán nyelvek közül a litván nyelv a legősibb jellegű; arról azonban semmit sem tudunk, hogy a litvánok között a nordicus rasszelemnek nagyobb jelentősége volna, pedig a Bartucz képviselte felfogásból ez következne.

Bartucz azt látszik hinni, hogy már a beszélőszervek minőségében is jelentős különbségek vannak az egyes rasszok között. Ez azonban tévedés. Hogy például az ajak egyik-másik rasszról

duzzadtabb vagy kevésbé duzzadt, ez a körülmény az ajakhangok képzésének módját vagy lehetőségét a legkevésbé sem befolyásolja. Egyebek között példaként hivatkozik Bartucz arra, hogy „a sárgarasszbeliek (kik ezek?) szinte képtelenek a germán nyelv (melyik ez?) helyes elsajátítására“. De hivatkozik Güntherre is, aki szerint „ugyanaz a nyelv másképp hangzik egy szélesarcú, mint egy keskenyarcú nép szájában“. Ez azonban csak mind afféle „Mythos des zwanzigsten Jahrhunderts“. A széles vagy keskeny arc ugyanis akár a hangok képzésének, akár a hangsúlyozásnak módjára a legcsekélyebb befolyással sincs, legfeljebb a hangszínt módosítja, ami azonban a nyelv mivolta szempontjából teljesen lényegtelen körülmény, hisz minden beszélőnek a hangszíne más. A kínai pedig nem azért nem tud kifogástalanul megtanulni németül, mert sárgarasszbeli, hanem azért, mert a kínai nyelv hangrendszere — amelyhez gyerekkorától hozzászokott — lényegesen különbözik a német nyelv hangrendszerétől. Ellenben, ha egy kis kínai polgár valahol Berlin közelében teljesen német környezetben tanulna meg beszélni, úgy őt kiejtéséről és beszédmódjáról akár Günther is a dicső nordicus rassz egyik tipikus képviselőjének tarthatná — látatlanban persze. Ha azonban egy felnőtt tanul meg egy idegen nyelvet, akkor a helyzet természetesen már lényegesen más, mert a felnőtt a megszokás következtében már a legőbb esetben nem képes anyanyelvétől lényegesen különböző idegen hangrendszerre áttérni, ami annak a rasszanthropológusi vélekedésnek ad tápot, hogy például a sárgarasszbeliek képtelenek a germán nyelv helyes elsajátítására.

Amikor egy időben sok felnőtt válik kétnyelvűvé, akkor természetesen előfordul, hogy az idegen nyelv tökéletlen elsajátítása a megtanult idegen nyelvet is megrontja, amennyiben az idegen nyelvet átvevők gyermekei már ezt a tökéletlenül ejtett nyelvet tanulják meg szüleiktől. És az így létrejött dialektus esetleg az átadók nyelvén is győzedelmeskedik. Ilyenformán keletkeztek például nem is olyan régen a román nyelvek. — Ezt a folyamatot azonban a magyarban akár ma is megfigyelhetjük. A teljesen falusi magyar környezetben nevelkedett zsidók például, akik a magyaron kívül más nyelvet nem beszélnek, olyan zamatot magyarsággal beszélnek nyelvünket, hogy azt esetleg még egyes pesti nem-zsidó nyelvtudósok is megirigyelhetnék. Ellenben a városi zsidók, akik még kétnyelvű szüleiktől, nagyszüleiktől tanultak meg magyarul, szókinés- és szófűzésbeli idegenszerűségek mellett bizonyos különleges hanghordozással beszélnek már magyarul, mégha a magyaron kívül más nyelven nem értenek is. Hogy pedig ez a különös zsidós beszéd nem valami faji sajátosság, azt részint a falusi zsidók példája tanúsítja, részint pedig az a körülmény, hogy Pesten a zsidós beszéd a nem-zsidók között is erősen terjedőfélben van.

A dinári rasszelemnek a 12. század körüli beszűremlése tehát önmagában semmiképp sem lehetett volna bizonyos hangváltozá-

soknak előidézője a magyarban, ahogy Bartucz képzei. Ellenben az már elméletileg egyáltalán nem tartozik a lehetetlenségek közé, hogy szlávoknak egy bizonyos korban való tömeges elmagyarosodása esetleg a magyar nyelv hangtörténetében is nyomokat hagyott hátra.

Bartucz panaszkodik cikkében, hogy a nyelvészek nagy bizalmatlansággal viseltetnek a rasszantropológia iránt. Az elmondottak szerint is nem egészen indokolatlanul. Ezekon felül legyen szabad emlékeztetnem arra a körülményre, hogy a világháború előtt például maga Bartucz is vizsgálatai alapján olyan megállapításokat tett a honfoglaló magyarság rasszbeli összetételét illetőleg, amelyek a magyarság eredetére vonatkozó akkori és egyes fontosabb pontokban miáltalunk most is képviselt felfogásnak felelnek meg. De jött a világháború után a török világ a magyarságra vonatkozó tudományokban. És ime! Bartucz holmi koponyamérésekkel a magyarság eredetére vonatkozó törökös elméleteket is igazolni tudta. Pedig az utóbbiak tévesek voltak. . .

Moór, Elemér.

Tóth Kálmán: A Balaton vidék népének építészte.

A szerző és Nászay Miklós fényképeivel. Az előszót írta Padányi Gulyás Jenő. XI + 116 old., 114 fényképfelvétellel. A Magy. Kir. Balatoni Intéző Bizottság kiadása, Budapest, 1936.

A könyv célja az előszó szerint a falusi építkezés formájának, technikájának megismerésével és megismertetésével elsősorban a vidék polgári építészetét megjavítani. Ezzel kapcsolatban az előszó írója a népköltészet és népzene termékenyítő hatására hivatkozik. Kérdés azonban az, hogy e szellemi jelenségek mellé oda lehet-e állítani a paraszti építkezést? — A népi építkezés a tájadottságok mellett a mult társadalmi, gazdasági berendezkedését, a népi életforma hagyományokon nyugvó jelenségeit is visszatükrözi s egy olyan életkeret tartozéka, amelyikből a parasztság kifelé törekszik. A népi életforma ezen holt vagy legalább is haldokló elemére építeni akkor, amikor a modern építészet irányvonalait *Corbusier*, *Gropius* és társaik már széles alapokon kijelölték, — igen problematikus és már azért sem lehetséges, mert itt érvényesül elsősorban a *gesunkenes Kulturgut*. elve. A népi építészetnek csak *történeti értéke* van. A vele kapcsolatos gyakorlati feladat csakis az lehet, hogy a paraszti és kislakás-építkezést a termelési formák korszerű kifejlesztése mellett a modern lakáskultúra igényeinek megfelelően megnyire tudjuk átalakítani.

A könyvnek a Balaton vidék építészetét tárgyaló néhány oldalas része tulajdonképen pompás képanyag magyarázata, amelynek összegyűjtésével és bemutatásával a szerzők a néprajz-tudománynak igen nagy szolgálatot tettek. Éles szemű megfigyelésre

vall a lakóház fejlődésének felvázolása. Balatonlelléről egysejtű, vesszőfonásos oromfalú házat mutatnak be. Kérdés azonban az, hogy ez ősi típus-e vagy csak alkalmoszerű visszaütés. A ház tűzhelyének, általában egész belső formájának, a tetőszerkezetnek részletes bemutatása határozottan eldöntötték volna ezt a kérdést. A formák elemzéséből a szerző az látja, hogy az egyosztatú lakókonyhához hozzácsatolták a lakószobát (v. ö. Neue Heimatblätter, I. 1936. 153—159.), azonban az a jelenség, hogy a szoba és konyha között nincs ajtó, hanem mindkét helyiség külön nyílik az ereszre, nemcsak a füsttelenítéssel függ össze. Itt is, miként a Dunántúlon két különböző lakóház-elem összetalálkozásáról lehet szó. A továbbiakban a tornác fejlődését, különböző formáit mutatják be az elsőrangú fényképfelvételeken. — Az oszlopokkal tartott íves tornác nemcsak a Balaton-vidék népi építészetének jellemzője. Megtaláljuk Dél-somogyban, Dél-baranyában is. Ilyen tornácokat látunk nyugatmagyarországi nemesi kuriáknál is (*Kogutowicz K.*: Dunántúl és Kisalföld, II. XLIII. tábl.), ami azt bizonyítja, hogy ez az építkezési forma nem a paraszti építkezés önálló fejleménye, hanem felülről jövő szállomány. (Így azután könnyen előállhat az az eset, hogy mai polgári építkezésünket egy letűnt periódus polgári építkezésének ma már csak a parasztság között élő emlékeivel akarjuk megjavítani.

Igen jó felvételeket találunk a kőépítkezés technikájáról, a kapu- és ajtóformákról, a szobabeli kályhákról. Különös figyelmet érdemelnek itt az eddig néprajzilag meg nem különböztetett kívülről és belülről fűthető kályhák.

A könyv tudományos értéke szempontjából hasznos lett volna az egyes házak alaprajzát, tűzhelyeit és tetőszerkezetét is bemutatni, amint azt hasonló kiadványokban (*Das Bauerhaus in Österreich-Ungarn und in seinen Grenzgebieten*, Drezda, 1906. stb.) megtaláljuk.

Függetlenül attól, hogy a szerzők elérik-e gyakorlati céljukat, a néprajz-tudomány nagy érdeklődéssel várja a további köteteket, hogy azokat is anyagközlő forrásmunkákként könyvelje el.

Budapest.

Gunda Béla.

Hibajelentés. Gunda Béla: Mégegyszer marokverő szavunk tárgyú jelentéséről c. cikkébe (NNy. VIII. 1936. 117—120.) néhány sajtóhiba került. 118. old. 14. sor: használják h. *kaszálják*, 119. old. 31. sor: Keletmagyarország h. *Keletmorvaország*, 119. old. 10. jegyzet: Sboruk h. *Sbornik*, Rex, h. *Ročnik*, 11. jegyzet Václavék h. *Václavik*.